

Kultur- og likestillingsdepartementet

Deres referanse: 23/4904
Vår referanse: 2022/110
Dato: 12.03.2024
Publikasjonsnr.: NIM-B-2024-010

Innspill til regjeringens handlingsplan mot hets og diskriminering av samer

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) sender med dette et skriftlig innspill til regjeringens handlingsplan mot hets og diskriminering av samer, som en oppfølging av uttalelsen vi ga på innspillsmøtet 26. februar 2024.

Både NIM og Sametinget har tidligere anbefalt at regjeringen bør vedta en handlingsplan mot samehets. NIM ønsker derfor beslutningen om å lage en slik handlingsplan velkommen. Hets og diskriminering mot samer er et prioritert område for NIM. I 2022 publiserte vi funn fra en undersøkelse om befolkningens holdninger til samer og nasjonale minoriteter som viste at 15 % av befolkningen hadde observert samehets i løpet av det foregående året. Dette økte til 24 % i sørsamiske områder og til 33 % i Nord-Norge.¹

NIM har i rapporten om holdninger til samer og nasjonale minoriteter kommet med flere anbefalinger til myndighetene rettet mot å forebygge og bekjempe samehets. Basert på disse anbefalingene ønsker vi å fremheve at følgende potensielle tiltak bør inkluderes i handlingsplanen mot samehets.

1. Det bør igangsettes et nasjonalt kompetanseløft om samer og nasjonale minoriteter

Myndighetene bør igangsette et nasjonalt kompetanseløft om samer og nasjonale minoriteter for alle lærere og lærerutdanninger. Dette kan omfatte ulike kompetansehevingstiltak som tilskuddsordninger, videreutdanningstilbud, utvikling av nettressurser og nettverksbygging innen lærerutdanningssektoren. Sametinget og nasjonale minoritetsorganisasjoner bør være samarbeidspartnere for å kvalitetssikre innholdet.

Grunnlaget for denne anbefalingen er funnet fra NIMs undersøkelse om at halvparten av befolkningen sier at de lærte lite eller ingenting om samer på skolen, og at mange fortsatt har lav kunnskap i dag.² I tillegg støtter en fjerdedel av befolkningen stereotypiske utsagn om at «samer er for integrert i det øvrige samfunnet til å bli kalt urfolk», at «samer har for mange særrettigheter, ordninger og goder som andre ikke

¹ NIM, *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge* (2022).

² NIM, *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge* (2022), kapittel 5.3 og 5.4.

får», og at «samer blir for lett krenket».³ Forskning viser også at kunnskap om samer og nasjonale minoriteter ofte nedprioriteres i skolen og i lærerutdanningen på grunn av ressursbegrensninger, til tross for forbedringer i læreplaner og retningslinjer.⁴ Hets og diskriminering ofte er basert på fordommer og uvitenhet lært i ung alder, så utdanning bør være en sentral del av denne handlingsplanen.

2. Det bør utarbeides en lavterskelløsning for å melde fra om hatprat/hets

Myndighetene bør utvikle en digital hjelpeportal der man kan melde fra om opplevd eller observert hatprat/hets, og bli henvist til andre hjelpetilbud og klagemekanismer, uavhengig av om de konkrete hendelsene er politianmeldt.

Formålene med et slikt verktøy vil være å gjøre det enklere for ofre og tilskuere å melde fra om opplevelser eller observasjoner av hatprat/hets, og å gjøre det lettere å finne kvalitetssikret informasjon og oversikt over ulike hjelpetilbud. I tillegg vil et slikt verktøy bidra til å produsere jevnlig statistikk. Nettskjemaet kan for eksempel administreres av Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) og bør være tilgjengelig på flere språk. Sivilsamfunnet, Sametinget og nasjonale minoritetsorganisasjoner bør være partnere i å utvikle og fremme denne ordningen.

Bakgrunnen for denne anbefalingen er at det trolig er svært høye mørketall knyttet til omfanget av hets blant samer og andre minoriteter.⁵ En av grunnene til dette kan være at personer kan være usikre på hva de har vært utsatt for og ikke kjenner til mulighetene for å melde fra om slike opplevelser. Selv om det finnes flere gode tjenester på nettet fra aktører innen fagfeltet, kan det være vanskelig å finne nettstedene og forstå hvilke som passer best for situasjonen.⁶ Videre er henvendelsene til de ulike tjenestene ikke samlet i én enkelt publikasjon for statistiske formål.

NIMs anbefaling vil være i tråd med Ytringsfrihetskommisjonens anbefaling om å opprette en nasjonal digital hjelpeportal som kan samle og synliggjøre lovverkets grenser for ytringsfrihet, samt vise vei til hjelpeapparat for dem som trenger bistand i krevende ordskifter.

3. Alle politidistrikter bør samle inn og publisere statistikk om hatefulle ytringer og hatkriminalitet mot samer og nasjonale minoriteter

Myndighetene bør sørge for at alle politidistrikter i Norge bygger opp fagmiljøer som kan samle inn og publisere statistikk om de konkrete gruppene som er utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet, inkludert samer og nasjonale minoriteter, etter

³ Ibid, kapittel 6.5.

⁴ Ibid, kapittel 3.3.3.

⁵ Ibid, kapittel 3.1.2.

⁶ Ibid, kapittel 3.3.2.

klare nasjonale retningslinjer. Statistikken bør fange opp alle ledd i påtalekjeden (inklusive utfall og eventuelle domfellelser).

I dag er det kun Oslo politidistrikt som publiserer statistikk om de spesifikke etniske gruppene som er utsatt for hatkriminalitet, og disse tallene er basert på kvalitative analyser av tidligere saker, ikke politiets koding av saker slik de oppstår.⁷ Bortsett fra statistikk over saker motivert av antisemittisme, finnes det ikke tall for andelen rapporterte tilfeller av hatkriminalitet knyttet til ulike etniske grupper i de andre politidistriktene i Norge, noe som gjør det vanskelig å få en representativ oversikt av dette problemet når det gjelder samer.⁸ NIM mener slik statistikk er avgjørende for å overvåke effekten av tiltakene i regjeringens handlingsplan mot samehets.

4. Tiltak for å støtte tilskuerintervensjon i møte med hets

Selv om det er avgjørende med gode og systematiske tiltak fra myndighetene for å begrense og motvirke hatprat/hets, er det samtidig en nødvendig erkjennelse at dette er et samfunnsproblem som det ikke er mulig å få helt bukt med, og som staten ikke kan løse alene, for eksempel gjennom bruk av straff. Den største andelen hatprat og hets må vi derfor håndtere selv.

NIMs undersøkelse viser imidlertid at 58% av de som observerer hatprat/hets mot samer og nasjonale minoriteter ikke gjør noe for å gripe inn, for å hjelpe offeret eller for å anmelde hendelsen. Forskning viser at «tilskuerintervensjon» kan ha stor verdi. Den kan redusere risikoen for eskalering av en uønsket situasjon, forebygge fysiske, psykiske og sosiale skader, og redusere sannsynligheten for passivitet i lignende situasjoner i fremtiden.⁹

Derfor lanserte NIM i november 2023 holdningskampanjen «Stillhet sårer» sammen med Amnesty International Norge og Catalysts. Kampanjen er støttet av Bufdir og Sparebankstiftelsen DNB. Vårt mål er at flere skal vite hvordan de kan gripe inn på en trygg måte for å støtte personer som blir utsatt for hets. «Stillhet sårer» består av en rapport, en undersøkelse, kampanjefilmer, undervisningsopplegg for ungdomsskole og videregående skole, samt workshops for ansatte i offentlige, private og ideelle organisasjoner.¹⁰ Som en del av kampanjen har vi utviklet «SOS-metoden»,¹¹ som setter frem tre strategier som tilskuere kan bruke for å gripe inn når de er vitne til hatprat/hets.

⁷ Ibid, kapittel 3.1.1.

⁸ For NIMs tidligere anbefalinger om politiets arbeid med hatefulle ytringer se NIM, Årsmelding 2019, s. 38.

⁹ NIM, *Stille i møte med hets: en rapport om tilskuerintervensjon i Norge* (2023).

¹⁰ Informasjon om kampanjen finnes her: stillhetsårer.no.

¹¹ SOS-metoden står for «si noe», «overvåk situasjonen» og «spør om hjelp».

Stillhet sårer-kampanjen har vært en stor suksess og har potensial til å skaleres opp slik at flere får tilgang til disse nyttige ressursene. Ytterligere tiltak for å støtte tilskuerintervensjon bør derfor inkluderes i handlingsplanen mot samehets.

5. Forholdet mellom samehets, arealkonflikter og det grønne skiftet

Til slutt ønsker NIM å fremheve den viktige rollen politiske ledere og statlige myndigheter har i å sette tonen i offentlig debatt om arealkonflikter i samiske områder. NIMs undersøkelse viser at samehets ofte handler om samenes rettigheter til beite og utbyggingsprosjekter innen vindkraft og gruvedrift.¹² En studie fra Amnesty International Norge i 2023 fant også at netthets mot samer økte betydelig under debatten om Fosen.¹³ I vår ferske rapport om samiske rettigheter og klimaendringer understreker vi at det grønne skiftet og respekt for samiske rettigheter ikke utelukker hverandre.¹⁴ Vi mener dette er et viktig budskap for regjeringen å ta opp som kan bidra til å forebygge samehets.

Vennlig hilsen
for Norges institusjon for menneskerettigheter

Vidar Strømme
Fagdirektør

Peter Dawson
Seniorrådgiver

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signatur.

¹² NIM, *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge* (2022), kapittel 8.5.

¹³ Amnesty International Norge, *Negative holdninger og stereotypier om samer på Facebook* (2023), s. 11.

¹⁴ NIM, *Canary in the Coalmine: Sami Rights and Climate Change in Norway* (2024).